

פרשת ערי מקלט

משפט בספר במדבר:

ט' - ט"ו - ציווי על ערי מקלט: והקרייתם לכם ערי מקלט... ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט... לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהייה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה".

טז - כא - משפטו של מכה נפש במזיד: "ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח... מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו".

כב - כט - משפטו של מכה נפש בשגגה: "ואם בפתע בלא איבה הדפו... והיו אלה לכם לחקת משפט לדתיכם בכל מושבתיכם".

לד - לד - איסור להקל בעונש הרוצח במזיד או בשוגג: "... ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות פי מות יומת: ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן... ולא תחניפו את הארץ...".

ככלל - נושא הפרשייה הוא - 'משפט שפיכות הדמים'. הפרשייה מדברת על רוצח - במזיד או בשוגג ועל גואל הדם הפוגע בו.

בחמשת הפסוקים האחרונים, מציבה הפרשייה שלושה תמרוורים, לבלי הקל את הדין ברוצח - בשוגג או במזיד.

א. "ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות פי מות יומת: ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן" (ל"א-ל"ב) - המרת עונשו של 'רשע למות', או של מי שנגזר עליו לנוס אל עיר מקלטו, פוגעת בעיקרון 'מידה כנגד מידה'.

ב. "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו" (לג). הארץ במעמד של 'תובע', והיא אינה סובלת חנופה. 'ארץ חניפה' - היא ארץ שפיה וליבה אינם שווים, שאינה מבטאת את ש'בליבה'. תיאורה - "הארץ אשר אתם בה" - לא 'ארץ כנען' בזהותה העצמית, מניח את האצבע על העם אשר בה. כמו היה אומר - אל תחניפו את הארץ הנושאת אתכם, שהרי את עצמכם אתם מחניפים, בטריטוריה בה אתם נתונים.

ג. "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל (לד) - בפסוק זה מתוארת שרשרת: רוצח המתהלך חופשי בארץ מטמא אותה. הארץ עליה מדובר - "הארץ אשר אתם יושבים בה" - בהקשר לשיבתכם בה. בניגוד לשני המעגלים הראשונים, כעת הנושא הוא - הטומאה. ממד הקדש שבה נטמא - כאשר משפט הרוצח לא מתקיים. ממד זה מקבל משמעות נוספת: "אשר אני שכן בתוכה" - ה' שוכן בתוכה, והטומאה היא ביחס למקומו של השוכן. החיתום - "כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל" מחזירה את המוקד אל בני ישראל: אני ה' שוכן בתוכם - בהוויית החיים שלכם, ופירוש הדבר שהתביעה שלא

לזייף במשפט הרוצח חוזרת אליכם, כמי שא-להים שוכן בתוכם, ומעמיד את המצפן

הפנימי המוסרי של מי שנושאים את שמו ואת נוכחותו בארץ.

מחובתו של ריבון - בספר דברים

"פי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר ה' אלהיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם" – פרשייה זו פותחת בתיאור ריבונות ישראל. בבסיסה הייתה הארץ של הגויים, וה' נותנה לך ואף מצווה ישבתך בעריהם ובבתיהם. "שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה" – כעת מצווה העם להבדיל שלוש ערים, ושוב מתוארת נתינת הארץ אליו, עד להיותה 'ארצך'. בפסוקים אלו הנושא הוא – תהליך החלת ריבונות על הארץ. הנושא כאן הוא – יש לך ריבונות על מקום, ממילא יש לך אחריות על מה שמתרחש בו. האחריות – על הניקיון המוסרי שלך בו. הארץ במקורה הייתה של הגוים, וצריכה להיות הצדקה ערכית או מוסרית להתקיים בה.

תפקיד הערים: אין הקשר של עונש. ההקשר הוא של הצלה מיד גואל הדם: "פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחס לבבו והשיגו פי ירבה הדרך והקהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שלשום: (ז) על פן אנכי מצוה לאמר שלש ערים תבדיל לך".

מקום מנוסה מגואל הדם כדי שיחיה הרוצח בשגגה, אין לו משפט מות - הדגשת חפותו. "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי: פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחס לבבו והשיגו פי ירבה הדרך והקהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שלשום (ה-ו).

"ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה והיה עליך דמים".

פרטים על הערים: "פי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר ה' אלהיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם: (ב) שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה: (ג) תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך ה' אלהיך והיה לנוס שמה כל רצח". התייחסות אל המרחקים בין הערים ("ושלשת") בכדי לאפשר מנוסה סבירה לכל רוצח.

לקראת חיתומה של הפרשה תוספת של שלוש ערים בכדי למנוע שפיכות דם נקי: "ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך... ויספת לך עוד שלוש ערים על השלש האלה: ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה והיה עליך דמים".

אופיו של מעשה ההריגה: הלשון "שגגה" לא נזכרת, ולעומת זאת הלשון היא "בבלי דעת", או "כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום". תיאור של אדם שתו"כ מלאכתו הרג בבלי דעת. ניתן לדבר כאן על חוסר זהירות או חוסר תכנון נכון.

הלשון "משפט" נזכרת פעם אחת, בהקשר לחפותו של ההורג ומשום החשש שמא גואל הדם יהרגו "פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחס לבבו והשיגו פי ירבה הדרך והקהו נפש ולו אין משפט מות". ההליכה אל העיר היא במנוסה בלבד. אין מצב של פסק דין ללכת לשם.

גואל הדם: הכותרת לגאולת דם בהורג במזיד היא בכך שעיר המקלט אינה קולטת: "וכי יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והקהו נפש ומת ונס אל אחת הערים האלה: ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת: לא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך" (יא - יג). בהורג בשוגג: "פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחס לבבו

וְהַשִּׁיגוּ כִּי יְרַבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִקְהוּ נַפְשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפֵּט מֵת כִּי לֹא שָׁנָא הוּא לֹ מִתְמוֹל שְׁלִשׁוֹם. מוֹת
הַכֶּהֵן הַגְּדוֹל: מִיִּתְנוּ הִיא מִשׁוֹם כִּפְרָה (מִכּוֹת י"א, ע"ב), וְהִיבֵט זֶה אִינוּ שִׁיךְ בְּסִפְרֵי דְבָרִים.